

»DEN RETTE STRAFF«¹

AV NILS CHRISTIE

Kriminalmeldingen førte til at det i 1980 ble opprettet en straffelovkommisjon med Anders Bratholm som formann. Formålet med kommisjonsarbeidet var å vurdere vår samlede straffelovgivning i forhold til dagens samfunnsforhold, og legge fram utkast til ny straffelov. Kommisjonens første innstilling foreligger nå. På helt sentrale punkter kan og skal den kritiseres. Men jeg vil gjerne understreke at dette er en kritikk i kommisjonens ånd. Innstillingen er preget av en åpen og spørrende holdning. Kommisjonen kommer med forslag og ber om reaksjoner. Den åpner for dialog, lukker ikke med bombastiske konklusjoner. Også innstillingens *form* åpner for åpenhet. Innstillingen er ryddig, språket er godt, det er uvanlig lett å følge med.

En rekke av kommisjonens foreløpige forslag virker også gode og velbegrunnede. Offerets situasjon blir grundig analysert, og det foreslås reformer som vil bedre denne situasjonen bl.a. ved mer informasjon til offeret, og lettere adgang til å få erstatning. Velbegrunnet virker også forslag om å sette ned minstetiden i fengsel til 14 dager eller helst 8 dager. Kommisjonen foreslår også å sette opp den kriminelle lavalder fra 14 til 15 år. Motargumentet er gjerne at barnevernet først må få anledning til å forberede seg på å motta disse nye grupper. Men nå kan vi ikke vente lenger, sier kommisjonen. Barnevernet må tvinges, ved at straffeloven ganske enkelt endres. Kommisjonen foreslår også ytterligere begrensninger i bruk av fengsel overfor unge lovovertredere. Det bør også settes bedre grenser for soning av bøter, bl.a. bør slike saker på ny bringes for domstol. Ved straffeutmåling bør det legges mindre vekt på om lovbrøttere er dømt tidligere.

Men så til kritikken. Særlig savner jeg svar på tre hovedspørsmål:

1. Hva er passe lidelse?
2. Hvorfor er narkotikalovbruddene fullstendig utelatt?
3. Hvor er svarene på innvendingene mot særforanstaltninger mot antatt farlige forbryttere?

Straffelovkommisjonen går aldri effektivt inn på det som vel burde være selve hovedspørsmålet: Hva er passende straff? Det sammenlikner gjerne lovbrudd

¹ Innlegg holdt på møte i Den norske kriminalistforening. Noe bearbeidet.

innbyrdes, vinning mot vold eller forskjellige typer vinning mot hverandre og kommer med forslag om å tilpasse det ene til det annet. Men selve utgangspunktet blir på denne måten liggende fullstendig i tåken. Ett eller annet sted må vel skalaen festes til en forestilling om hva som kunne være passende i et land av vår type? Hva ville være passende – absolutt sett? Og hva ville være passende om vi summerte opp den totale mengde lidelse vi lar straffesystemet påføre borgerne. Hva er passende for vår tid, velferdssamfunnet 1984, hva stemmer med hva slags land vi ønsker at bo i? Er det rimelig i et velferdssamfunn å godta at fangetallene stiger?

Disse spørsmål blir borte ved de parvise sammenlikninger. De blir også borte fordi kommisjonsinnstillingen er så provinsiell, sjelden rettes blikket ut over våre egne grenser, enda sjeldnere utenom Norden.

At spørsmålene blir borte er særlig beklagelig fordi disse parvise sammenlikninger av lovbruddene nesten alltid fører til forslag om *straffeskjerpning*. Når vinning og vold sammenliknes, fører det til »et spørsmål om det ikke kan være grunn til å heve strafferammene for enkelte voldsforbrytelser, for å markere handlingenes større straffeverdighet« (s. 63). Man kunne jo ha løst den mulige uoverensstemmelse ved en *senking* av straffenivået for vinningsforbrytelser. Likeledes går det når konvensjonell vinningskriminalitet sammenliknes med økonomisk kriminalitet. Ikke overraskende kommer man til at skatteunndragelser vurderes for mildt i forhold til vinningsforbrytelser, og på ny er forslaget å heve straffene for skatteunndragelser. Hvorfor ikke snu på det hele og si at vinningsforbrytelser bør behandles som skattelovbrudd eller som økonomisk kriminalitet?

Økende lovløshet?

Den manglende analyse av hva som er et »passe lidelsesnivå« for Norge straffer seg i særlig grad under omtalen av fengselstraffen. Også straffelovkommisjonen er bekymret over køen for å komme inn til soning og anbefaler som løsning »først og fremst å bygge nye anstalter eller avdelinger – ikke ved lovendringer og oppmyking av domstolenes reaksjonspraksis« (s. 191). Og det heter videre:

»Straffenivået bør så langt som mulig bestemmes ut fra rent kriminalpolitiske hensyn«. I all naivitet tillader jeg meg å spørre: Er ikke det totale straffenivå i et land et kriminalpolitisk hensyn? Hvis vi har innrettet oss slik i Norge at fangetallene begynner å bevege seg henimot nivået i forrige århundrede, så må det vel være den primære kriminalpolitiske oppgave å ta stilling til dette fenomenet, og å gjøre noe med det. Vi har ikke et fangetall som bare avspeiler lovbruddsnivået, som bare er et mekanisk svar på lovovertrედernes atferd. Vi står fritt til å velge, og i nye situasjoner må vi innrette oss på nye måter. Det

finnes ikke fnugg av bevis for at lovløsheten i landet ville øke om vi satte ned strafferammene for en lang rekke konvensjonelle lovbruddsformer. Sverige og Danmark har gått radikalt til verks for å motvirke økningen i fangetallene; nye løslatelsesregler, nedsatte strafferammer. Straffelovkommisjonen har forsømt å stille seg åpen for disse muligheter, for ikke å snakke om at den kanskje også burde vist en smule lederskap.

Narkotikalovbrudd

Så til mitt annet hovedpunkt: Hvorfor er narkotikalovbruddene fullstendig uomtalt i den innbyrdes sammenlikning av lovbruddstypene?

Narkotikastraffene er det brennbare spørsmål i dag. Ikke fordi narkotika er det mest overveldende kriminalitetsproblem vi står overfor i Norge, men fordi det på bisarre måter er det enkleste. Det er et område hvor alle kan enes om en overbudspolitik i pinepåføring, hvor strafferammer heves med en hastighet hittil ukjent i vårt land, og hvor det skapes standarder for lidelse som jo i sin tur vil virke tilbake på alle de vanlige straffer vi bruker i vår land. Hvorfor skal spionasje bare kunne føre til 15 år når cannabisimport skal kunne føre til 21? Hvorfor skal vinning ved grove innbrudd begrenses til seks år når vinning ved grov import af cannabis skal kunne føre til lovens strengeste straff?

Den kriminalpolitiske kraft som rettes mot narkotika er helt ute av balanse i forhold til den som rettes mot andre problem og i forhold til det som settes inn av sosiale tiltak. I ettertid vil vi med undring se på hvordan vi her har innrettet oss. På dette området, hvor panikk og moteretninger slår så voldsomt ut, her trenger vi vi særlig grad veiledning og perspektiv. Blant rettsutøvere begynner det å gjøre seg gjeldende en stigende uro over disse forhold. Denne uro slår også igjennom i siste innstilling om saken fra Straffelovrådet (NOU 1982: 25). Med den spørrende holdning som preger straffelovkommisjonen delinnstilling I, håper jeg å bli hørt når jeg ber om at delinnstilling II må inneholde en nøktern vurdering av problem og virkemidler i den strafferettslige narkotikabekjempelse. Nøktern.

Antatt farlige

Til slutt om tidsubestemt forvaring av antatt farlige forbrytere. Kommisjonenens flertall foreslår dette mot både tilregnelige og utilregnelige lovbrøyttere. Ragnar Hauge dissenterer på dette punkt. I en meget forsiktig formulering vil jeg nok få anføre at kommisjonens argumentasjon på dette punkt vel neppe kan kalles dyptpløyende. Kommisjonen sier svært lite nytt i forhold til Straffelovrådets innstilling om samme sak i NOU 1974: 17, bortsett fra at den klokkelig dropper noen av de mest omfattende forslagene fra 1974. Men hovedinnvendingen

gene om at man ikke har rimelig mulighet for å forutsi farlighet, at tilleggslidelsene ved tidubestemthet er meget store, at det har dype skadevirkninger å tvinge helsevesenet til å motta en del av disse folkene, og at det i seg selv er farlig å sette stempel på folk som farlige, disse innvendingene får ingen tilfredsstillende behandling i kommisjonens innstilling. Hvis særforanstaltninger skal iverksettes – som det nå ser ut til – blir det i hvert fall ikke på grunnlag av at de sentrale innvendinger er imøtegått.

Adresse: Nils Christie
Institutt for kriminologi og strafferett
Universitetet i Oslo
Karl Johans gt. 47, Oslo 1, Norge